

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-1-65-2>

УДК 355.4

Мурижніков М.В.

Одеський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентіві України

ДОСВІД ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТУ В ГАГАУЗІЇ 1990-1995: ІСТОРІЯ МИРНИХ ІНІЦІАТИВ

Анотація. У статті подано огляд молдово-гагаузького конфлікту 1990-1995 рр. Основний наголос зроблено на переговорному та управлінському аспектах в ході його врегулювання. Автор дійшов висновку, що з управлінської точки зору конфлікт складався з трьох етапів. Вирішальними при вирішенні конфлікту були прагматизм, виважений підхід, посередницька роль Туреччини. Успішний досвід може бути вдало застосований Україною в сучасних умовах.

Ключові слова: національна безпека, управлінські рішення, дипломатія, пострадянський простір, конфлікт.

Muryzhnikov Maksym

Odessa Regional Institute for Public Administration of
National Academy for Public Administration

EXPERIENCE OF SETTLEMENT OF CONFLICT IN GAGAUSIA 1990-1995: HISTORY OF PEACEFUL INITIATIVES

Summary. The article contains a review of the Moldovan-Gagauz conflict of 1990-1995. The main focus is on the negotiation and management aspects. The author came to the conclusion that the conflict consisted of three stages. Pragmatism, a balanced approach and Turkey's mediating role were decisive in resolving the conflict. Successful experience can be usefully used by Ukraine in modern conditions.

Keywords: national security, management decisions, diplomacy, the post-Soviet space, conflict.

Постановка проблеми. В сьогоднішніх умовах системи національної безпеки всіх без виключення держав знаходяться в тісній прив'язці до економік власних країн. Тому при вирішенні збройних конфліктів будь-якої природи оптимальним буде таке управлінське рішення, яке матиме своїм наслідком найменші з можливих витрат. Розуміння цього факту відсилає нас до історичного досвіду та потребує пошуку прикладів вдалого мирного врегулювання конфліктів. Серед збройних конфліктів, які були вдало вирішені політико-дипломатичним шляхом можна виділити молдово-гагаузький конфлікт, який мав місце на півдні сучасної Республіки Молдова в 1990-1995 роках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перелік робіт з даної тематики наразі невеликий. Серед них можна назвати ґрунтовне дослідження гагаузького громадського та політичного діяча Федора Ангелі [1], який базуючись на матеріалах преси та періодики змалював картину подій, які мали місце в Молдові в цілому та зокрема в Гагаузії. Автор веде хід подій від початку розпаду СРСР наприкінці 1980-их років до 2005 року і відзначає їх суперечливість та мінливість, а також висловлює неоднозначне ставлення до характеру реінтеграції Гагаузії до складу Молдови. Критицизм автора очевидно пов'язується з твердою прогагаузькою позицією, втім будь-яке компромісне рішення є суперечливим і має свої позитивні та негативні сторони. В роботі українського історика та журналіста Михайла Жирова «Семена распада: войны и конфликты на

территории бывшего СССР» в контексті висвітлення придністровського конфлікту для розуміння ситуації в якій знаходилось молдовське керівництво подана хронологія подій, що мала місце в Гагаузії в 1990-му році [4]. Також джерельну базу становлять Конституція та Закони Республіки Молдова. Її доповнюють статті з історії, політології та міжнародних відносин, які стосуються тематики названого конфлікту.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Серед проблем, на які ми детально зосередимо увагу: огляд конфлікту з управлінської точки зору, хід переговорного процесу, вирішальні фактори при вирішенні конфлікту.

Мета статті. Ми ставимо за мету не дослідити всю історію молдово-гагаузького конфлікту в 1990-1995 роках загалом, а лише намітити основні віхи його мирного врегулювання.

Виклад основного матеріалу. Конфлікт в межах СРСР. В контексті національних рухів, що мали місце під час Перебудови 1985-1991 років в СРСР виникла ідея гагаузької державності. Виразниками цих прагнень стали національні рухи, що виникли в 1988-1989 рр.: «Гагауз халки», «Бирлик», «Ватан». Найбільшим з них був «Гагауз халки» («Гагаузький народ»). З самого початку він постав як організація гагаузької інтелігенції, що відстоювала потребу у вирішенні нагальних соціальних і економічних питань місцевого населення. З активізацією політичних процесів, три згадані організації об'єднались в одну з тією ж самою назвою «Гагауз халки».

З'їзд 21 травня 1989 р. затвердив Програму і Статут руху. В програмі містилось твердження, що єдино вірним та ефективним шляхом вирішення усього комплексу накопичених проблем є утворення Гагаузької Автономної Радянської Соціалістичної Республіки в регіонах Молдавської РСР. Цей день документально можна вважати початком суперечностей в молдавському соціумі, оскільки до цього боротьба відбувалась в громадському та політичному полі без прагнень до кардинальних змін [1, с. 16, 19, 33].

Під впливом «Гагауз халки» (який висловив вимогу) і за рекомендацією ЦК КПРС Президіум Верховної Ради Молдавської РСР 7 серпня 1989 року затвердив спеціальну комісію «По вивченню запиту народних депутатів та інших звернень по створенню автономії гагаузького народу». 12 листопада 1989 року в місті Комрат відбувся Надзвичайний з'їзд представників гагаузького народу, на якому було обгрунтовано самобутність гагаузького етносу і його право на національно-територіальну автономію. Задля забезпечення свого виживання, можливості самостійно вирішувати власні економічні та соціальні питання в рамках політико-правового державного утворення. Тому делегати з'їзду як повноправні представники гагаузького народу оголосили про створення Гагаузької Автономної Радянської Соціалістичної Республіки в складі МРСР та звернулись до Верховної Ради Молдавської РСР і Верховної Ради СРСР із проханням затвердити Гагаузьку АРСР в районах компактного проживання гагаузького населення. Наступного дня 13 листопада 1989 року Президія Верховної Ради МРСР відмінила всі рішення Надзвичайного з'їзду, назвавши їх антиконституційними, наголосивши при цьому на необхідності конституційного демократичного вирішення питання. 3 грудня 1989 року у відповідь на відміну всіх рішень та незадовільну роботу спеціальної комісії відбулось друге засідання Надзвичайного з'їзду, на якому був обраний Тимчасовий комітет для затвердження автономії. Вказана комісія працювала до лютого 1990 року, продуктивності в її роботі було мало, очевидці наголошували на нервозний характер роботи та відсутність конструктиву з обох сторін. В одному з інтерв'ю її керівник В.С. Пушкеш наголошував, що умовою для створення автономії за національною ознакою є територія, населення якої на три чверті, або бодай на 60% складають представники однієї нації. Тобто гагаузам було відмовлено [1, с. 34, 35, 37-39].

В лютому-березні 1990 року відбулись два тури виборів в перший демократично обраний парламент Молдавської РСР. В квітні 1990 року в новообраній Верховній Раді Молдавської РСР неодноразово пропонувалось розглянути питання національно-державної автономії гагаузького народу, проте суперечності виникали на етапі формулювання назви цієї автономії, очевидно всі спроби блокувались представниками політичних сил радикального спрямування, насамперед Народного Фронту (націонал-патріотів) та уніоністів (прихильників об'єднання з Румунією). Керівництво Молдавської РСР в особі М. Снегура висловлювало прямо протилежні заяви, з одного боку, наголошувало на неприпустимості

утворення будь-яких сепаратистських утворень, з іншого боку, намагалось схилити представників Придністров'я та Гагаузії до компромісного рішення. Це очевидно пояснюється слабким положенням центральної влади, маневрування між різними течіями в політикумі, що мали різне бачення виходу з кризи. З огляду на це, на третьому засіданні Надзвичайного з'їзду 22 липня 1990 року знов було проголошено Гагаузьку АРСР в рамках Молдови, крім того було створено Гагаузький (в подальшому – Комратський) національний університет [1, с. 47, 48, 57].

19 серпня 1990 року було проведено Перший з'їзд гагаузьких депутатів всіх рівнів, який прийняв рішення про незалежність Гагаузької республіки. З'їзд обгрунтував право гагаузів на власну державність в обраній формі оскільки вони є автохтонним населенням, визнав такими, що не мають сили всі відповідні рішення керівництва Молдавської РСР про невизнання повноважень Гагаузької Республіки, оголосив про повну свободу від органів влади та управління РСР Молдова, розпочав формування механізму самостійного функціонування економіки, визначив кордони Гагаузької республіки в рамках Вулканештського, Комратського, Чадир-Лунгського районів, оголосив, що обрані органи державної влади отримають право на представлення повноважень Гагаузької Республіки, оголосив про вироблення Союзного договору. Було утворений Тимчасовий комітет сприяння створенню Гагаузької Республіки, який почав підпорядковувати собі органи влади та силові структури на місцях. Була прийнята Декларація «Про свободу та незалежність гагаузького народу від Республіки Молдова», в якій закони РСР Молдова визнавались лише в тій мірі, поки вони не завдавали шкоду інтересам місцевого населення і до прийняття відповідних актів Гагаузької Республіки. Вибори у Верховну Раду Гагаузької Республіки були призначені на 28 жовтня 1990 року. В цей же час розпочалось формування добровільних загонів Республікою Молдова. Перші спроби розгонів гагаузьких органів влади загонами добровольців з числа молдаван були припинені діями військовослужбовців Внутрішніх Військ МВС СРСР, одна з військових частин дислокувалась безпосередньо в місті Комрат. Таким чином, серпень-вересень 1990 року можна вважати початком збройного конфлікту, оскільки розпочалось застосування насильства, з'явились декілька учасників не політичного, а силового протистояння [1, с. 62, 64, 66, 71, 86].

Під час обговорення формату автономії з молдавської сторони до дискусії неодноразово долучались історики, етнографи та політологи, які стверджували, що гагаузи «не тягнуть на націю», що вони не являють собою повноцінний етнос і таке інше, відповідно гагаузи не мають право на отримання автономії, наповненою справжнім змістом у складі Молдови. Відкидаючи наразі історичні та фольклорні суперечності, маємо визнати, що залучення широкого експертного кола задля формування потрібної суспільної думки і обгрунтування правильності своїх позицій в ході переговорів та громадської дискусії під час прийняття управлінського рішення є обов'язковим елементом ефективної управлінської діяльності [1, с. 81-82].

В умовах нагнітання ситуації навколо виборів до Верховної Ради Республіки Гагаузія, які мали бути проведені 28 вересня 1990 року, їх проведення перенесли на ніч з 25 на 26 вересня. Молдавське керівництво, побоюючись, що органи влади Республіки Гагаузія після виборів отримають визнання, розпочали формування ударних загонів з робітників і добровольців. 25 жовтня 1990 року розпочалось втілення в життя плану по ліквідації Республіки Гагаузія, він передбачав: оточення території силами міліції, направлення добровольців підрозділів безпосередньо в Гагаузію, введення надзвичайного стану на вказаній території (населені пункти Вулканештського, Комратського, ЧаDIR-Лунгського районів та трьох сіл Бесарабського району) на два місяці і особливе управління через Тимчасовий комітет, голову Ради Міністрів СРСР Н. Рижкова було оповіщено про дані дії, а також висунуто вимогу про підпорядкування підрозділів ВВ МВС СРСР в Кишиніві та Тирасполі безпосередньо МВС Молдавської РСР, а міністру оборони СРСР Д.Т. Язову було відправлено телеграму з претензією щодо введення в ніч на 26 жовтня в Комрат підрозділів Збройних Сил СРСР. Тимчасовому комітету надавались повноваження: заборони зборів, мітингів, вуличної ходи, демонстрацій, контролювати ЗМІ, забороняти страйки, залучати громадян для роботи на підприємствах та закладах, обмежувати в'їзд та виїзд громадян, рух транспорту, забороняти використання копіювальної техніки [1, с. 75, 94]. Поряд із цим, обґрунтовуючи свою правоту молдавське керівництво запевняло, що будь-які вибори та проголошення тих чи інших форм автономії є незаконними та спрямовані на розкол Молдови. Управління молдавськими силами розташовувалось в місті Чімішлія, там же накопичувались резерви, центром спротиву гагаузів стало місто Комрат, навколо якого, та безпосередньо в якому зводились баррикади, відривались окопи і траншеї. У зв'язку із наростанням напруги Тимчасовий комітет Гагаузької Республіки запросив допомогу у Тимчасовій Верховній Раді Придністровської Молдавської РСР. 26 жовтня частини Болградської повітряно-десантної дивізії з території Української РСР зайшли в місто Комрат із завданням охорони місцевого військового комісаріату. А 27 жовтня через територію України в ЧаDIR-Лунгу прибули три робітничі загони з Придністров'я (Тираспольський, Рибицький, Бендерський). В таких напружених умовах в ході переговорів сторони домовились про розмежування та розпочали розведення сил. 31 жовтня на з'їзді депутатів всіх рівнів, які тільки-но було обрані до Верховної Ради Республіки Гагаузія, обрали її голову С. Топала. Подальше формування інститутів влади було відкладено на 10 днів з метою досягнення з керівництвом Республіки Молдова згоди про вихід з кризового положення. 1 листопада 1990 року придністровські добровольці повернулись в Тирасполь [4, с. 81-84].

Стабілізація ситуації. Задля стабілізації ситуації вже 1 листопада 1990 року керівництво Молдавської РСР зустрілось в Москві з керівництвом СРСР. Позиція Москви була неоднозначною, оскільки обидві сторони перейшли правові рамки. Зустріч не дала конкретних ре-

зультатів. 3 листопада відбувся другий раунд переговорів в яких взяли участь представники Придністров'я та Гагаузії. Першочерговими завданнями було визнано: встановити мораторій на всі раніше прийняті рішення, що призвели до конфлікту та роззброїти всі збройні формування з обох сторін протистояння. Відзначалась необхідність створення органу для вироблення взаємоприйнятних рішень, за умови збереження цілісності Молдови, а права всіх без виключення національностей мали бути дотримані. У відповідь на це протягом листопада 1990 року було прийнято рішення про відведення всіх збройних формувань, їх роззброєння. Крім того, молдавським парламентом було в першому читанні прийнято закон про національні меншини, в якому гагаузи замість національної групи, були визнані національністю. Варто сказати, що в Москві бачили розвиток націоналістичних та радикальних рухів Молдови та усвідомлювали, що ситуація потребує більш рішучих кроків [1, с. 100].

В таких умовах Президент СРСР Михайло Горбачов 22 грудня 1990 року видав Указ «Про заходи по нормалізації обстановки в СРСР Молдова», який постановляв визнати недійсним утворення всіх автономних утворень, всі рішення з'їздів місцевих депутатів, і, разом із тим, розформувати всі збройні загони Республіки Молдова, маючи на меті, очевидно, повернення до попереднього стану речей. Наголошувалось на необхідності дотримання існуючих законів всіма сторонами конфлікту та діяльності суто в правовому полі [8]. Щоправда в більшості положень ситуація залишилась на вихідних позиціях: Молдова продовжувала нарошувати кількість збройних формувань, а Гагаузія, прикрившись буфером у вигляді ВВ МВС СРСР розпочала створення адміністративних, правоохоронних, судових та інших структур, отримувала допомогу від Придністров'я та керівництва Одеського військового округу. Невирішеність ситуації пояснювалась політичним протистоянням в Москві та фактичною втратою керівництвом СРСР важелів впливу. Таке положення справ тривало до серпня 1991 року, тобто до моменту оголошення Молдовою про свою незалежність [1, с. 115].

Молдово-гагаузький конфлікт. Хід переговорного процесу. Після проголошення незалежності Республіки Молдова процеси стали некерованими, Гагаузія та Придністров'я, які до того не визнавали керівництво Молдови, а після розпаду СРСР вийшли з під впливу Москви, стали в повній мірі суб'єктами політичного процесу, вони втратили необхідність якось звітувати та погоджувати свої рішення за Москвою. Серпень-вересень 1991 року можна вважати новою фазою конфлікту, коли він набув характеру внутрішньодержавного. Постає необхідність врегулювання ситуації. Розпочалось обговорення проєктів гагаузької автономії. Було створено Державну комісію уряду РМ для оперативного виконання заходів по забезпеченню збалансованого соціально-економічного та культурного розвитку південної зони РМ і координації діяльності місцевих органів. В жовтні 1991 року в парламенті було представлено дві пропозиції. Першим був проєкт створення вільної економічної зони «Гагауз Єр» від депутатів молдовського

парламенту К. Таушанжи та Л. Добрава. Другим проектом за авторством С. Бобзея передбачалось створення гагаузького повіту «Гагауз Ілі», який включав би в себе 20 сіл півдня Молдови, які б мали право самостійно вирішувати економічні та соціальні питання, робочими мовами визнавались молдавська, гагаузька та російська, головою повіту був башкан – особа, яку обирало все населення. Обидва проекти не були прийняті [1, с. 122-123].

27 січня 1992 року на тлі спалаху збройного конфлікту в Придністров'ї була опублікована концепція державно-територіального устрою Республіки Молдова у баченні тираспольських діячів. Вона передбачала, що Республіку Молдова складатимуть три незалежні суверенні республіки: Придністровська Молдавська, Гагаузька і власне Молдова зі збереженням конституційних прав кожної з республік. Дану пропозицію можна назвати проектом молдавської конфедерації, щоправда і вона не була втілена в життя [1, с. 129-130].

Після введення підрозділів ЗС РФ влітку 1992 року на берегах Дністра обстановка навколо Придністров'я стабілізувалась і молдавське керівництво змогло зосередити зусилля на підготовці проекту закону про особливий правовий статус районів компактного проживання гагаузів. Проект, що був запропонований в липні 1992 року, передбачав створення національно-територіального утворення «Гагауз Єрі», яке буде діяти на основі Конституції Республіки Молдова. Представницький орган влади мав би носити назву Вищі збори Гагаузії. Місцева адміністрація отримувала право вирішувати політичні, соціально-економічні та культурні питання життя автономії. Офіційними мовами були названі молдавська, гагаузька та російська [1, с. 143].

У відповідь представники гагаузького етносу представили свою ініціативу під назвою «Про основні принципи подальшого співіснування Республіки Молдова та Гагаузької Республіки», що передбачав існування Республіки Гагаузії як складової частини Республіки Молдови, але матиме власний прапор, герб, гімн, до компетенції місцевої адміністрації має бути віднесено законотворча діяльність, проведення виборів, встановлення громадянства, формування бюджету, ратифікація законів РМ на території Гагаузії. Дані вимоги видавались надто радикальними не лише кишинівській стороні, але й представникам етносів, що проживали на даній території, відтак проект не був втілений в життя [1, с. 144].

Наприкінці 1992 року президент Молдови М. Снегур та прем'єр-міністр А. Сангелі зустрілись з керівниками районів з компактним проживанням гагаузького населення та обговорювали проект закону про особливий правовий статус «Гагауз Єрі», було прийнято рішення представити його в парламент. Але через серйозні протиріччя між президентом та головою парламенту А. Мошану прийняття закону затягувалось в часі. 4 лютого 1993 року новим головою парламенту було обрано П. Лучинського, якого добре знали в Придністров'ї та Гагаузії, він одразу заявив про відмову від силових методів впливу. Прийняття закону про особливий статус «Гагауз Єрі», який носив компромісний характер все одно

блокувалось радикальною частиною молдовського парламенту [1, с. 145-146]. Втім, 1993 рік став переломним у вирішенні конфлікту. У конфлікт втрутилась Туреччина [2, с. 59]. Президент Туреччини Сулейман Демирел сприяв створенню Гагаузько-Турецького ліцею та університету за межами ЧаDIR-Лунги, в якому велось викладання турецькою, англійською, румунською мовами. Він наполягав на відході від радикалізму і закликав сторони до компромісу, у відповідь пропонувались турецькі інвестиції як в Гагаузію, так і в Молдову [3, с. 50]. 2 червня 1993 року в ЧаDIR-Лунзі було проведено з'їзд депутатів всіх рівнів, які представляли територію з компактним проживанням гагаузького населення. Проект «Гагауз Єрі» було названо останнім компромісом зі сторони гагаузів, частина же депутатів виступила за проект федерації «яка де-факто існує» [1, с. 152].

Представник радикального Християнсько-Демократичного Народного Фронту Молдови Ю. Рощка наполягав, що проект спеціального статусу районів з компактним проживанням гагаузького населення стане основою федералізації Республіки Молдова і не дасть можливості воз'єднатись з Румунією. 25 травня 1993 року було запропоновано новий законопроект, який надавав права гагаузам як національній меншині, питання виділення певної території для гагаузів знімалось. Варто сказати, що керівництво Республіки Молдова значно залежало від радикалів на вулицях та у парламенті. Користуючись невдоволенням громадян і об'єктивним погіршенням соціально-економічного стану радикальні політичні сили вбирали в себе протестний електорат та ставали в опозицію до влади, яка опинилась затиснутою в лещатах реалій управлінської діяльності, з одного боку, та політичної доцільності з іншого [1, с. 153].

Проте ситуація змінилась із парламентськими виборами, які відбулись 27 лютого 1994 року. Більшість отримали помірні політичні сили на чолі з Аграрно-Демократичною партією Молдови. Її лідер Д. Мошпан наголошував на необхідності відкинути амбіції та шляхом переговорів визначити особливий статус районів компактного проживання гагаузького населення в рамках єдиної та неподільної Молдови, виключаючи створення федерації або конфедерації. В травні 1994 року розпочалась активна робота з обговорення компромісних законопроектів [1, с. 161]. Туреччина, яка закликала обидві сторони до конструктивного діалогу, схвально сприйняла позитивне просування переговорного процесу. Нею було надано кредит у 35 млн доларів на будівництво гідроспоруд в Комраті, якого дуже потребувало місцеве населення та агропідприємства в умовах засушливого клімату. Силами Туреччини було відкрито бібліотеку ім. Агатурка, організовано фінансування уроків гагаузької мови в школах (в радянські часи її не вивчали), надавались стипендії для талановитої молоді для навчання в Туреччині. В подальшому Туреччина здійснювала фінансування гагаузької автономії, а також здійснила реконструкцію кишинівського аеропорту і відкрила офіс турецько-румунського банку «ВТБ» в місті Кишинів [3, с. 50].

28 липня 1994 року було винесено в першому читанні проект закону про Гагаузьку автономію.

Його не сприйняли не лише націоналісти. Так, депутат від фракції соціалістів А. Лазарев наголошував, що представники всіх без виключення національностей на території Республіки Молдова мають такі ж самі права як і молдавани, за виключенням одного – права на сепаратистську діяльність та створення будь-яких територіально-політичних структур. Він допускав можливість надання лише національно-культурної автономії. Але наступного дня, 29 липня 1994 року була прийнята конституція Республіки Молдова. 111-та стаття якої декларувала можливість створення в республіці територіально-адміністративних утворень з особливим статусом. Таким чином відкривалась можливість для створення гагаузької автономії. В ході обговорення законопроекту «Гагауз Єрі» ключовими питаннями були: вимоги до особи яка має право стати башканом (головою автономії), повнота влади башкана, його роль в Молдові (пропонувалось надавати башкану посаду першого віце-прем'єр міністра Молдови), обмеження його повноважень, тобто визначення ролі колективних органів, а також обговорення ситуацій, коли Гагаузія має право на вихід зі складу Молдови. 23 грудня 1994 року було прийнято закон про «Гагауз Єрі» [1, с. 165, 167-170, 175].

Таким чином, Гагаузія була реінтегрована до складу Молдови на правах Автономно-Територіального утворення «Гагауз Єрі» на чолі з башканом, виборними Народними Зборами, трьома офіційними мовами – гагаузькою, молдавською, російською, а також правом виходу зі складу республіки в разі загрози безпеці гагаузькому населенню [6], [7, с. 71]. Згідно закону про «Гагауз Єрі» Гагаузія – це територіальне автономне утворення з особливим статусом як форма самовизначення гагаузів, яка є складовою частиною Республіки Молдова [5]. 29 грудня 1994 року на засіданні Народних зборів Гагаузії було піднято прапор Молдови і зазвучав гімн Республіки Молдова. На початку 1995 року розпочало свою діяльність організаційне засідання по введенню в дію закону «Про особливий правовий статус «Гагауз Єрі». 5 березня 1995 року в 36 населених пунктах було проведено референдуми про входження до автономії. Із них 26 – де гагаузи становили більше 50% населення і 10, де гагаузів було більше третини. До гагаузької автономії ввійшли 32 населених пунктів, а Комрат було обрано адміністративним центром. В подальшому всі органи влади Республіки Гагаузія були приведені у відповідність до Конституції Республіки Молдова та закону про «Гагауз Єрі», силові структури підпорядковані Молдові, ліквідовані озброєні загони, встановлений режим оподаткування. 14 травня 1998 року було прийнято Конституцію Гагауз Єрі [1, с. 178, 179, 181, 182, 184, 186].

Висновки та пропозиції. Конфлікт на півдні Молдови, який відбувався в 1990-1995 роках пройшов еволюцію від громадсько-політичної діяльності суспільних організацій на ґрунті соціально-економічних проблем до збройного протистояння за право на власну незалежність або широку автономію для автохтонного населення. З історико-політологічної точки зору даний конфлікт неподільний за своєю сутністю. З управлінської точки зору це три абсолютно різні конфлікти.

I етап: серпень-листопад 1990 року;

II етап: листопад 1990 року – серпень 1991 року;

III етап: вересень 1991 – грудень 1994.

I етап, якому передував період протистояння в правовому полі в рамках політичного дискурсу, являє собою боротьбу на рівні однієї з ланок управлінської системи (Молдавської РСР в складі СРСР) в рамках своєї території та повноважень проти громадських рухів, які вийшли за правове поле. Він характеризується нерішучістю обох сторін протистояння, що пояснюється слабкістю і обмеженістю інструментарію. Дії керівництва Молдавської РСР в правовому полі полягали в забороні всіх рішень, які приймались нелегітимними представницькими органами, запитами до керівництва МВС СРСР про підпорядкування низки підрозділів керівництву Молдавської РСР. Дії за межами правового поля полягали в створенні добровільних загонів, хоча для їх створення Верховною Радою Молдавської РСР приймались відповідні рішення, намагаючись надати їм правове обґрунтування. Порівнюючи із сьогоденною системою управління регіонами в Україні, даний етап можна порівняти із ситуацією, коли б керівництво обласної державної адміністрації самостійно в рамках повноважень намагалось би боротись із незаконними збройними формуваннями на території області.

II етап являє собою стабілізаційні заходи, які проводило керівництво СРСР проти обох сторін, влада яких, з точки зору законодавства СРСР була незаконною. Першочерговими заходами було: створення комісії з напрацювання відповідних правових актів, які б задовольняли обидві сторони, висунуто вимогу розпустити всі нелегітимні органи влади та представницькі органи, оголосити їх рішення недійсними, а збройні формування мали бути розформовані. Втім, окрім заяв реальних кроків не було.

III етап являє собою протистояння держави (нехай яка тільки-но почала визнаватись в світі) із громадсько-політичним рухом та незаконними збройними формуваннями як його силовим крилом. На той момент часу Гагаузьку республіку не можна назвати повноцінною державою або державним утворенням, оскільки самому керівництву не було достеменно відомо про його кордони, рамки повноважень, не було символів держави і таке інше. Гагаузьку республіку можна вважати форматом інституційного оформлення громадсько-політичного руху. З вересня 1991 року розпочався переговорний процес, з 1993 року активізований Туреччиною, і точився він навколо:

- сутності автономії (надання лише культурних прав, збільшення прав органів місцевого самоврядування, вільна економічна зона, державне утворення);
- устрою даного утворення (окремий район, автономна республіка, республіка в складі федерації або конфедерації);
- рамки повноважень, їх розподіл;
- кордони.

Серед названих етапів конфлікту лише на третьому результат був досягнутий. Серед проблем, які супроводжували процес вирішення конфлікту:

На першому етапі: обмеженість інструментарію керівництва Молдавської РСР (якщо мова йде про силовий варіант розвитку подій) та від-

сутність досвіду ведення переговорів та напрацювання спільних проектів (якщо мова йде про мирний варіант вирішення конфлікту). Крім того, не була перекрита ділянка дороги біля населеного пункту Паланка і не закритий кордон, що дало можливість прибути загонам з Придністров'я на допомогу гагаузам.

На другому етапі: відсутність подальших дій після наказу про розформування всіх нелегітимних органів влади та представницьких органів та розброєння збройних формувань. Необхідно було розпочати введення частин та підрозділів ВВ МВС СРСР спочатку для розмежування сторін, а потім додаткових сил для їх розброєння і розпуску всіх органів влади з обох сторін, створити спеціальну комісію яка б напрацювала компромісне рішення.

На третьому етапі: результат був досягнутий, проте багато в чому блокувався представниками радикальних політичних сил націоналістичного спрямування, які не визнавали прав автохтонного населення на власну автономію. Втілювався в життя за умов перевиборів до парламенту і за посередництва Туреччини. Для визначення адміністративних меж даного утворення було проведено референдуми в районах проживання осіб гагаузької національності, за згодою більшості населений пункт входив до складу автономії.

Абстрагуючись від політичних перепитів, підсумовуючи хід подій на всіх етапах конфлікту, можна сказати, що вдала політико-дипломатична формула вирішення конфлікту має складатись із:

- введення сил правопорядку (поліції, жандармерії, гвардії) в неконтрольовану зону не для розгрому незаконних збройних формувань, а чіткого окреслення території яка не підконтрольна органам державної влади або легітимно обраним органам місцевого самоврядування, з метою мінімізувати людські жертви та руйнування і не допустити подальшу ескалацію конфлікту;
- початку переговорного процесу із представниками громадсько-політичних рухів, визначення їх вимог, формування переговорного дискурсу (модальності переговорів перелічені вище);
- інформаційної кампанії із залученням науковців та експертів для формування необхідної суспільної думки, обґрунтування правильності по-

зицій яку відстоює центральна влада, інформаційного тиску на представників противної сторони;

- ведення переговорного процесу, визначення критичних точок, компромісні рішення, гарантії інвестицій в даний регіон після повернення під юрисдикцію центру;

- законодавче оформлення та втілення в життя прийнятих рішень (законодавче визнання місцевої адміністрації з відповідними повноваженнями, визнання місцевою адміністрацією центральної влади, розброєння або підпорядкування збройних формувань, звільнення від переслідувань, вибори за загальнонаціональним законодавством).

Втім, варто сказати, що з точки зору держави будь-яке компромісне рішення є визнанням її слабкості. Політико-дипломатичний шлях дотично означає, що держава пропустила момент ескалації конфлікту та виходу ситуації з-під контролю, а в ході самого конфлікту не може подолати кризову ситуацію традиційними механізмами через обмеженість ресурсів, які потрібні на ведення конфлікту і відновлення територій, величезну соціальну відповідальність за загиблих та постраждалих з обох сторін і необхідністю підтримувати авторитет в світі.

Задля попередження конфліктів на національному ґрунті в місцевостях проживання національних меншин варто проводити моніторинг:

- діяльності політичних партій та громадсько-політичних організацій;
- стану соціально-економічного розвитку регіону;
- стану задоволення потреб населення в культурному розвитку.

Оцінка діяльності політичних діячів, вчасне реагування на об'єктивні показники соціально-економічного розвитку, усунення кризових моментів, а також надання прав на культурний розвиток представникам національних меншин є базовими складовими для попередження конфліктів на національному ґрунті. Крім того, необхідна координація з правоохоронними органами по виявленню та перекриттю шляхів поставання зброї, а також жорсткий режим на кордоні для перекриття каналів підсилення для гіпотетичних НЗФ.

Список літератури:

1. Ангели Ф.А. Гагаузская Автономия. Люди и факты (1989-2005 гг.). – Кишинев, 2006. – 260 с.
2. Биткова Т. Гагаузские альтернативы // Пути к миру и безопасности. – 2015. – № 2(49). – С. 57-66.
3. Гагаузия и Приднестровье: проблема Молдавской Конфедерации // Палітычная сфера. – 2003. – № 2. – С. 45-55.
4. Жирохов М.А. Семена распада: войны и конфликты на территории бывшего СССР. – СПб.: БХВ-Петербург, 2012. – 688 с.
5. Закон «Об особом правовом статусе Гагаузии (Гагауз Ери)» № 344 от 23.12.1994 [Электронный ресурс] // Государственный реестр правовых документов Республики Молдова. Режим доступа: <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=311656&lang=2>.
6. Конституция Республики Молдова от 29.07.1994 [Электронный ресурс] // Государственный реестр правовых документов Республики Молдова. Режим доступа: <http://lex.justice.md/viewdoc.php?id=311496&lang=2>.
7. Тисленко М.И. Гагаузы на распутье: национальная идентичность как детерминант геополитического выбора // Сравнительная политика. – 2015. – № 4(21). – С. 70-75.
8. Указ Президента СССР от 22 декабря 1990 года «О мерах по нормализации обстановки в ССР Молдова» [Электронный ресурс] // Викитека. Режим доступа: https://ru.wikisource.org/wiki/Указ_Президента_СССР_от_22.12.1990_№_1215.